

Aki hallja, adja át!

Engadini párhuzamok

A sors kegye folytán egy hetet töltöttem Svájc délkeleti részén, Engadinban. Itt beszélnek az ország negyedik hivatalos nyelvét, a rétorománt. Valaha a nyelvterület - és vele a népesség mélyen benyúlt a mai Németországba, Olaszország északi részébe és Tirol is hozzá tartozott. A Kr.u. 5. században megjelent alemánok és egyéb germánok azonban sikeresen terjeszkedtek és nyelvüket is átadták. Ma jóval kisebb területen beszélnek a rétoromán nyelvet, mint 1500 évvel ezelőtt. Érdemes lenne azonban kutatni, hogy milyen nyelven beszéltek előtte. A rétoromán ugyanis a latinból származik, a Római Birodalom pedig 2000 évvel ezelőtt foglalta el ezt a területet. Tehát ekkor kezdett ez a különleges, a latinnal, olasszal rokon „román” nyelv kialakulni.

Múltjukról nem sokat tudok, és azt sem tudom, hogy maga a nép mit tud saját múltjáról és egyáltalán érdekli-e. Nekem azonban feltűnt, hogy minden házon olyan ábrázolásokat látok, amiktől rögtön otthon érzem magam. Hálával tartozok Pap Gábornak, akitől megtanultam nem csak nézni, hanem látni is magyar szemmel. A házak falára, még a ma épült házakéra is, a magyar népművészet motívumait festik. Nincs ház, amin ne lenne „forgó rózsza” nap és csillagábrázolás, olykor igen sokféle csillag ábrázolása. Az ablakkereteket a mértani formák mellett igen gyakran viráginda fogja körül, az ablak fölé „hétszirmú” pártát rajzolnak, életfákat látunk tulipánokkal, szegfűkkel és rózsákkal. Holott sem a tulipán, sem a szegfű errefelé nem terem meg. Hogyan ismerhették hát régen, amikor nehéz életüket az emberek minden bizonnyal nem virágok meghonosítására fordították? És miért, hogy máig hűséggel festik őket?

Ezek után roppant érdeklődéssel indultam a Sankt Moritzi Engadin Múzeumba, ahol további ámulatba estem. Megtaláltam ugyanis régi ácsolt ládáinkat belekarcolt forgó rózsákkal és csillagokkal a középkorból. Később a ládákat festették, és életfákkal díszítették. Láttam „beregi mintás” keresztzemes hímzést életfákkal, faragott ágyvégeket, faragott támlájú székeket, amelyek minden régi magyar parasztházban megvoltak. Rajtuk életfa, hétszirmú párta, tulipánok, stb. Láttam családi címereket egy vagy több nyállal, lófejjel. Láttam két felől fát közrefogó állatokat, láttam faragott mosósulykot, és a motívumok tömkelegét. Láttam hímzett fésűtartókat a falon tulipános életfákkal.

Természetesen a múzeumban egyetlen halvány célzás sincs a motívumokra vagy feltételezett eredetükre... Ettől a hozzáállástól is otthon éreztem magam. Aztán sikerült találnom egy könyvtárat és utána néztem a történelemnek. A térség 6-8 ezer éve lakott. Lakói ilyen-olyan városról elnevezett kultúrákat képviseltek. Majd 2000 évvel ezelőtt a Római Birodalom meghódította a hegyeket, átadta nyelvét, vallását, isteneit, kultúráját... De mintha légüres térbe nyomult volna, az őslakosok rómainál régebbi kultúrájára még csak nem is céloznak. Ez is ismerős. Több történelemkönyvbe belenéztem, és itt-ott elejtett megjegyzésekből, elszólásokból a következőket tudtam meg:

A nép nem kelta és nem is indogermán. De hogy mi, azt sehol nem mondják el, de azt sem, hogy nem tudni, hogy a rétorok milyen népség lehet. Az egyik elszólás az volt, hogy a Kr. e. 5. századból fennmaradtak az u.n. Bozner ábécével írott szövegek (Tirolban is), amely írás az északetruszk írással rokon. Régen kedvelték a szarvasagancsos motívumokat, halottaikat fejjel kelet felé, lábbal nyugat felé temették és istennőjük neve Retia volt, akinek másik neve: ANA.

De a legeslegnagyobb meglepetést Iachen Ulrich KÖNZ: Sgraffito (1977) című könyve okozta. Címlapján egy „szirén” ábrázolás: halfarkának két ága a válláig emelkedik, és azokat két kezével átfogja. Édestestvérét a gyügyei templom egyik festett kazettáján láttam, de nem csak ott. A kazettás mennyezeteken gyakran ábrázoltak ilyen „szirént”. A könyvben sok más szép ábrázolás is volt, amelyeket azóta elpusztult házakról rajzoltak le. Régen nem festették, hanem a vakolatba vésték a rajzokat. Feltűnt a hurkos farkú sárkány, a szárnyas disznó, a hurkos farkú sárkány szirén felsőtesttel, sárkány és szirén összetekeredett farokkal, mellettük kétoldalt korszó... A korszót szívesen állították ilyen furcsa alakok mellé, és nehéz megállapítani, hogy két füle van-e, vagy a víz ömlik-e belőle. Ablaktölcsérek bélletét gyakran díszítették tulipános életfával és az egész ablak körül indás minta fut. Halak, tulipánok, szegfűk tömkelege...

Hogy a könyv hogyan magyarázza? Hát ahogyan a mi hivatásos néprajzunk! Értetlenül áll előtte, vagyis kurióznak tekinti, amivel nem is érdemes foglalkozni. Viszont hosszan taglalja, hogy az olasz reneszánsz szolgált mintául. Csak hát az olasz reneszánsz hasonló motívumait nem mutatja meg, pedig az is szolgálhatna tanulsággal! Ezt a jelenséget is ismerjük.

A motívumokat rendkívül érdekesnek tartom, de nem szeretnék dilettáns következtetéseket levonni belőlük, azt inkább a kutatókra bízom. Meg vagyok győződve, hogy érdemes lenni ezen a területen is kutatni, és leginkább svájci hasonló érdeklődésű kollégák bevonásával. Abban is biztos vagyok, hogy a rétorománban fennmaradt régi nyelv is sok meglepetéssel szolgálhat. Aki hallja, adja át az üzenetet Svájcban élő ismerőseinek, hátha valaki foglalkozni fog a témával.

© **Tharan-Trieb Marianne**
2002. szeptember

OSSERVATORIO LETTERARIO
Ferrara
2006. november 5.